

Gáli József: SZÚNYOGOK ÉS NEMESKÓCSAGOK

I.

'43. július 1., csütörtök

– Ez meg itt a bokszesztyúm. Na, mit bámulsz? Egyet fingok, elájulsz. Még sohase láttál ilyet, mi? Nesze, kapd el!

Nagyanyám aranszélű porcelán csészéjén három meztelen, kövér nő táncolt egy furcsa kertben, ultramarinkék fák között, aranszínű, dunyhás felhők alatt. Távolabb rózsaszín bőrű férfi aranylabdát nyújtott felénk, de nem nézett rájuk. A csésze belsejében a máz hajszálvékony repedéseiben halványbarna nyomot hagyott a reggeli tejes tea, az ebéd utáni fekete és a délutáni habos kávé, pedig nagyanyám minden használat után saját kezűleg mosta el a „pelszes csészét”. A három aktot nevezte „pelsznek”, hogy miért, sohasem indokolta. Valahányszor eljött hozzánk a városból, mindig magával hozta a „pelszket” egy orvosi táskához hasonló, régi krokodilbőr retikülben, puha barhetrongyba göngyölve külön a csészét, külön a tányérkát.

– Marha! – Szücs Imre belerúgott a cserepekbe, és arról beszélt, hogy azt a balfaszt, akinek rosszak a reflexei, nem hogy bokszolni, de a matematika egyszerűbb fogásaira sem lehet megtanítani, mert a legegyszerűbb kétismeretlenes egyenlet megoldásánál is éppúgy számolni kell a váratlan lehetőségekkel, mint egy balegyenes elhárításánál. Szücs Imrét apám helyettesének bátyja szerezte nekem. Apám helyettese fehér egerekkel kísérletezett a szanatórium laboratóriumában, és szolgálati otthonában két angoramacskát tartott. Ezért teljesen rendjén valónak találtam, hogy bátyjának tejfehér a haja és piros a szeme. Megöszültél, Emula bácsi? – kérdeztem tőle első találkozásunkkor, öt éves koromban. A fenét – válaszolta –, ősen születtem. A Jóisten előrelátó, tudta, hogy úgyis megöszülök a sok nehézfejű diák miatt. (A dohánygyári gyűjtőhelyen, ahol öngyilkos lett, a hátizsákja csatjára szúrva ezt a levelet találtuk: Ha megöszülhetnék a félelemtől, és vörösre sírhatnám a két szemem, talán kibírnám. Ha ezek azt csinálják a zsidókkal, mit csinálnak majd egy zsidó albínóval? Emánuel.)

– Svarc úr? – kérdezte nagyanyám komoran a verandaajtóból, és nem lépte át a törött csészét.

A kertből jött, kezében nagy üveg kovászos uborkát tartott. Ruháján a veranda üvegfalának színes kis fényei remegtek, és friss kaporszag tódult be vele a szobába.

– Szücs Imre vagyok – felelte a kérdezett, és felkapta az épen maradt csészealjra a bokszesztyút. – Azért jöttem...

– Tudom – mondta nagyanyám. – Azért jött, hogy számtanra tanítsa az unokámat. Meg azért is, hogy összeszedje magát itt nálunk, a jó levegőn. Maga az Emánuel tanár úr eminens diákja Debrecenből. A zsidó gimnáziumból. Maga azért jött, Stolz úr, nem pedig csészét zúzni.

– Szücs Imrének hívnak, kezét csókolom. A kesztyű tévedésből esett oda.

– Nem baj, ámbár jobb lenne, Schütz úr, ha a vendégszobában folytatná a kicsomagolást. Sajnálom, hogy a lányom meg a vejem még nincsenek itthon. A reggeli vonattal vártuk, de a tanítványa majd megmutatja magának a vendégszobát.

– Csak úrigyerekekkel ne kezdjen az ember – mondta Szücs Imre, és az ágyra vágta félig nyitott bőröndjét, amit maga előtt tartva, mint egy tálcát, az ebédlőből hozott át. A bokszesztyűt én vittem utána a pertlijénél fogva, kissé távol lógatva magamtól, mert akkoriban még undorodtam az erős szagoktól. A vendégszoba eredetileg a bátyám szobája volt, ha elfelejtettem volna, akkor is eszembe juttatja az áporodott birgerlicsizma- és pacsuliszag. Ebben a pillanatban kedveltem meg Szücs Imrét. Jelenléte összefüggött bátyám távollétével, akit nem kedveltem. Ha ő itthon lenne, most nem lehetne a szobája vendégszoba.

– Jusst is megtanítalak bokszozni. Meg számolni is. Tudsz te egyáltalán valamit a számokról?

– A négyes rossz, a hetes jó. A kedvenc számom az öt. Általában a páratlanok a legjobbak.

– Ki tömte ezt a marhaságot a fejedbe?

– Senki. Magamtól tudom – feleltem büszkén.

– Nem elég, hogy úrigyerek, még misztikus is, a hülye. Sok bajom lesz veled, bassza meg.

– Bassza meg, bassza meg – mondogattam magamban, és ki akartam futni a kertbe, mint mindig, valahányszor helyreállt a lelki nyugalmam. Csak az ebédlőig jutottam. Nagyanyám térden csúszkált a szőnyegen, és a pelszes csésze darabkáit szedegette a kötényébe. A verandaajtó küszöbén ott állt a hatalmas uborkás üveg. Átsütött rajta a nap. Nemrég tehettem le; az uborkák még mozogtak a kaporindák alatt, mint nagy, lusta halak az akváriumban. Térden járó nagyanyám láttán pimasz diadalt éreztem. Térdel a nagymama, a mindig büszke, mindig tisztelt, a fehér nagymama, a Pistike, aki hiába élt, mióta csak ismertem, a szomszéd kisvárosban, örökre pesti maradt, mert onnan költözött ide a közelünkbe, ami önmagában is tiszteletre méltó, igen, bassza meg, bassza meg, itt térdel az ebédlő közepén, ahol eddig csak uralkodott még az apámon, még a bátyámon is, térdel a Pityu (háta megettí csúfnevét unokaöcsémrel ragasztotuk rá egy kólikában kimúlt fehér papagájról), nagyszerűen térdel, és Szücs Imre térdepeltette le, az idegen, neki sikerült. Szinte már szerettem Szücs Imrét.

– Imádkozol? – kérdeztem vigyorogva.

Nagyanyám nem válaszolt, feltápáskodott, egyik kezével sarokra fogta kötényét, aztán lehajolt, és szabad kezével felemelte, majd az állához szorította az uborkás üveget.

– Ott a zongoraszék mellett még van egy – mondtam –, azon van az aranylabda.

Nagyanyám bólintott, és még mindig szótlánul, nehézkesen, de felszedte az utolsó pelsz-maradékot.

'43. július 4., vasárnap

– Tudod-e, milyen nap van ma? – kérdezte reggeli után a nagyanyám.

– Az amerikai függetlenségi nyilatkozat kikiáltásának napja – feleltem.

– Hát ezt meg honnan veszed?

– Szücs Imrétől – mondtam büszkén, és lestem a hatást.

– Nagyon jól értesült ez a Schlezinger, de most az egyszer tévedett. Ma az unokaöcséd születésnapja van. Ma mindannyian a Szanazugban ebédelünk. Ők már ott is vannak. Az unokaöcséd kapott egy csónakot. Délután lesz a vízre bocsátás. Én leszek a hajókeresztanya. Már a pezsgőt is megvettem.

Amíg beszélt, engem nézett. Tudta, hogy irigylem az unokaöcsémet, tudta, hogy régen tudom már: csónakot kap a városi ügyvédgyerek, az elkényeztetett, csónakot a Körösön, az én vizemen, ő, akinek biciklje is előbb volt, mint nekem, kék-ezüst Torpedója, tudtam jól, de azért elújságolta újra, hadd fájjon nekem, mert haragudott rám Szücs Imre és a pelszes csésze miatt.

– Miért haragszol Szücs Imrére? – kérdeztem tőle.

Ketten ültünk az asztalnál, apám már a lyukas tüdőket foltozta az osztályon, anyám – az volt a szokása – külön teázott a hálósobában, amióta apám elbocsátotta az állásából, bátyám szerencsére munkaszolgálatos volt, nővérem ezt a szünidőt a barátnőjénél töltötte, mert még a nyár elején, amikor apám mindenáron bele akarta diktálni a zsíros lével megöntözött hideg tökfőzeléket, „a polgár akkor is polgár marad, ha zsidó” felkiáltással felugrott a főzelék mellől, és meg sem állt Szegedig. Szücs Imre pedig már befejezte a reggelit, kint edzett a Körös partján, szabályos időközönként megjelent klottnadrágban a verandaablak felső négyszögeiben, futás közben olykor a karjával is körözött.

– Nem haragszom Szücs Imrére. Svarc Imrére haragszom.

– Nekünk is magyar nevünk van. Apámat miért nem csúfolod?

– Az akkor volt. Nagyapád azért változtatta meg a német nevét, mert nem szerette a Ferenc Jóskát. Abban meggyőződés volt és hazaszeretet. Tisztelet járt érte. Azt hiszed, nyernek valamit a Svarcok, Grünök, Weiszek, ha most hirtelen levedlik a nevüket? Semmit se nyernek, semmit. Attól még ugyanolyan büdös zsidók maradnak.

– A csónakot hogy fogják hívni? Grünnek vagy Weisznek?

– Etelkának. Úgy, mint engem.

– Ha az a rohadt dög kőnek vszi, akkor azt mondjuk: nini, kilyukadt az Etelka feneke!

Lyukas a nagymama segge!

Már üvöltöttem:

– Te nem is vagy Etelka! Te Pityu vagy! Pityu, és kész!

Kirohantam az ebédlőből, át a verandán, ki a kertbe, fel a gátra. Szücs Imre kissé leszegett fejjel futott felém, széles, meztelen vállát, izzadt homlokát apró vérfoltok, szétkent szúnyogok tarkították.

– Ne szarj be – vigasztalt –, megoldjuk ezt a csónakügyet. Ki nem állhatom az ilyen jachttulajdonosokat!

Meg is oldotta. Honnan szerzett félig beszáradt vörös olajfestéket Calcorisan tápszeres dobozban, hozzá enyvtől kőkemény, összeragadt szőrű, széles, lapos ecsetet, nem tudom, de remekművet alkotott. Éretlen bosszúérzetem és az ő érett sértettsége virított a durva betűrajz kalligráfiájában. Mire az ünneplő társaság összegyűlt, a csónakra visszakerült a vászonponyva, és a kavicsokat, amelyekre rácseppent a vörös festék, Szücs Imre már egyenkint behajigálta a Körösbe. Unokaöcsém matrózuhanában kínálgatta csipkés szélű,

préselt papírtálcáról a frissen felszeletelt születésnap tortát a vendégeinek. – Csokoládésat vagy puncsosat? – kérdezte tőlünk is. – Elegyítve – felelte Szücs Imre, és két kézzel válogatott. Az Etelka név elé, amely a csónak oldalán díszelgett, hatalmas kacskaringós p betűt festett, Petelka. Az első e-t i-vé vastagította, a τ maradt, a második e-ből kövér szárú y lett, az l-ből u-t kanyarított, a k-hoz és az a-hoz nem nyúlt. – Ezt meg hagyjuk – mondta – , legyen Pityuka, mégis a nagymamád. Becézve jobban érvényesül a szeretet.

Nagyanyám a part szélén ült, az egyetlen nádból font karosszékből, amit az egyik közeli nyaralóból kértek kölcsön. Fűzős cipője orrát olykor megérintette a mozdulatlan tetsző folyó vize.

– Kezddhetjük – kiáltotta nagybátyám, és felbontotta a pezsgősüveget. A durranás pillanatában valaki lerántotta a csónakról a ponyvát, nagyanyám a víz fölé hajolt, és a habzó pezsgőből egy keveset a csónakba lötyintett. A vendégek – ki összecsukható bádögbögrével, ki bakelit termoszpoharával – nagyanyám széke köré sereglettek. Ő átkarolta az ünnepezt vállát, majd koccintott vele. A vendégyerekek akkor már kórusban röhögtek.

– Pityuka! – visította egy szemüveges, copfos kislány.

– Ha már egy közönséges bádögladikot névvel látunk el – mondta nagybátyám, az ügyvéd, és feljebb húzta lecsusszanó fürdőnadrágját –, akkor az legyen mulatságos vagy romantikus. Mondjuk, Tubicám, ugye, vagy Titanic. Pityu? Ez egy szimpla papagájnév. Nincs benne fantázia.

– Nem én találtam ki, nagymama, becsületszavamra nem én – kiabált az unokaöcsém. – Pityukám, hidd el, nem én voltam! Nem én!

Nagyanyám bólintott. Szücs Imrére nézett, aztán megfordult, szokatlanul fürgén felszaladt a töltésre, és eltűnt a túloldalon. A vendégek, ki hosszú ünneplő ruhában, ki fürdődresszben, poharukat magasra tartva és egyensúlyozva, mintha valami rangos előkelőség üdvözlésére igyekeznének, utánasiettek. Csak ketten maradtunk a parton, Szücs Imre meg én, az eldobált papírtálcák és tortamaradványok között.

– Nyomás – mondta Szücs Imre. Biciklire szálltunk, és titokban, mint ahogy jöttünk, elindultunk hazafelé. A töltésről még láttuk, ahogy a társaságot elnyeli a szanazugi erdő.

Másnap tudtam meg, hogy nagyanyámat több órás keresgélés után az egyik tisztáson találták meg – egy fatönkön üldögélt, kezében pezsgős bögréjét szorongatta. Ha nem bukkannak rá, amilyen szívós, makacs asszony volt, talán túléli a második világháborút. Egy évet könnyedén átvészelt volna vadszedren és fakérgen, esővizet gyűjtögetve pezsgősbögréjébe, és sohasem kerül gázkamrába.

– A franc egye meg, nem lehet itt nálatok kibírni – dühöngött Szücs Imre. – Ez a sok rohadt szúnyog! – Fékezett, leugrott, és a földhöz vágta a biciklit. Két kézzel csapkodta magát, ahol csak érte.

– Vérszopó banda! Élősködők! Akárcsak a te kiterjedt rokonságod a hólyag bácsikáddal az élen! – Belenyúlt a zsebébe, előhalászott egy aranyszopókás cigarettát, és rágyújtott. Anyám szívott ilyet, kis ezüstdobozban tartotta a gurulós zsúrasztalkán. – Hát most elbánok velük – mondta, és fél kézzel maga mellett tolvaj a biciklit, ráfújta a füstöt a szúnyogfelhőre.

Lent a Körösben, a sekély vízben nagy, fehér madár álldogált.

– Mi az, gólya? – kérdezte Szücs Imre, és megállt. – Tiszta fehér gólyát még nem láttam sohasem.

– Kócsag – feleltem, és büszke voltam, hogy tudok valamit, amit ő nem tud.

– Gólya – ismételte csökönyösen –, albínó gólya. Mint az Emula tanár úr. Egy csepp fekete sincs benne. Napszíttá. Na megállj, most kapsz a pofádba. – Felvett egy kavicsot, amúgy fél kézzel, el se engedve a bicklit, és a madár felé dobta. A kavics a kócsag mögött csobbant. A madár hátra se nézett, felemelkedett, és méltósággal elrepült.

– Miért dobtad meg? – kérdeztem.

– Mit eszik az ilyen? – kérdezte felelet helyett Szücs Imre.

– Mit enne? Rovarokat meg halat – mondtam, és örültem, hogy ezt is én tudom jobban.

– Tehát kártékony. Kizabálja a folyóból a halat. Meg kell tanulnod valamit. Ami fontosabb, mint a matematika. Véd az agyadba: hasznos, amit én megeszek, káros, ami előlem eleszi.

– Rovarokat is eszik – ismételtem bizonytalanul.

– De halat is. Háborúban. Most, mikor jegyre adják az ennivalót.

A háború és a kócsag táplálkozása közti összefüggés olyan mulatságosan hangzott, hogy nevetnem kellett.

– Mit röhögsz, te idióta! – kiabált Szücs Imre. – Gyere hozzánk Debrecenbe lakni, hetedmagaddal egy szobában, és aludj az én nagymamám visszeres lábánál, aki nemcsak dilis, hanem horkol is! – Felugrott a biciklire, és zötyögve elszáguldott a szekérnyomoktól hepehupás töltésen.

A háború nekem akkor még nem az étkezésekben jelentett változást. A szanatóriumi konyháról ugyan nem a szobalány hordta az éthordóban a kosztot, hanem mi mentünk érte, és nem Rubanovits ácsi, a főszakács ellenőrizte a mennyiséget toronymagas hófehér sipkában, mert ő már ez idő tájt a helybeli nyilaspártot szervezte a laboratóriumi szolgálával. A kamrában is éppúgy sorakoztak a dunsztosok, mint azeltt, és a tanyasi parasztok természetben fizetett honoráriumuk se csappant oly mértékben, hogy én észrevettem volna. Legfeljebb Pityu emlegetett sűrűbben egy „jó kis lakatot, amivel le kellene zárni a kis kék zsírosbödönt”, mert „tizenhétben is elrekvirálták a disznókat a tanyasiaktól, úgy emlékszem rá, mintha csak ma lenne”.

A háború nekem akkoriban még csak a szokások megváltozását jelentette. A szanazugi kirándulások számának csökkenését, minőségének elsatnyulását. Tavaly nyáron még stráfkocsin utaztunk oda, ahol a Fekete- meg a Fehér-Körös találkozik, és a kocsin szorongó, lábukat az út fölött lógázó vendégek nem az unokaöcsém tiszteletére gyűltek össze, hanem a maguk meg természetesen az én gyönyörűségemre énekelték torkuk szakadtából: „Mátészalka gyászban van, Gacsaj Pesta halva van”. A vendégek azóta elmaradtak, némelyikről tudtam is, hogy miért: Gödri Árpád vadászt és könyvelőt a felesége nem engedte többé hozzánk, mert megrovást kapott: magyar ember ne zsidó asszony zongorázása mellett énekelje, hogy „zúg az erdő, zúg a nádas”. Pedig igen szépen énekelt, mélyen rezgő hangon, miközben anyám arcáig hajolt, aki szívesebben játszott Chopint, mint magyar nótát. Schaff László körorvos a szomszéd faluból azért nem jelenhetett meg a közös kirándulásokon, mert bal lábában annyira elhatalmasodott az érszűkület, hogy munkaszolgálatosnak se vált be, persze ha beválik, azért maradt volna távol. Kis, fehérre festett pianínóját se küldte többé süketnéma fuvaros páciensével a nyáresti

hangversenyekre: ha ő nem könyökölhet a pianínó etejére, és nem nézheti közben révetegen ilyenkor valóban csak Chopint játszó anymat, akkor más se könyököljön oda. „Csak egy falusi körorvosnak lehet ilyen rettentő vízilónézése” – mondta nagyanyám a szabadtéri muzsikálás után már otthon az igazgató-főorvosi szolgálati lakás csontfehér bútorzatú ebédlőjében. Nyolcéves koromra, öt nyárral ezelőtt, én is hozzájárultam egy nyári muzsikáláshoz. Anyámmal a helyi vicinálison a városba utaztunk. Velünk rézsút szemben, a másik ablaknál fiatal, fekete hajú nő ült, felette a csomagtartóban hegedűtok zötykölődött. Elfogódottságomat harsánysággal leplezve, kiabálva megszólítottam a lányt: „Kezicsókolom! Szabad kérdezni, mennyi az idő?” Majd: „Szép utunk lesz!” Luciával, életem első tudatosnak nevezhető szerelmével az út hátralevő részében anyám beszélgetett. Ő hívta meg a zenedében tanuló hegedűs lányt a következő nyárra Szanazugba, a vízparti hangversenyre. Ő is kísérte játékát. Ez volt az első háborús nyarunk. Lucia fekete ruhában hegedült, és felette sárgán világított a hold.

A következő nyáron, ebéd után így szólt hozzám a nagyanyám:

- Meg kell tudnod az igazságot. Meghalt Lucia.
- Meghalt? Miben halt meg? – kérdeztem nyugodtan.
- Gyerekágyban – felelte, és én tudtam, hogy hazudik. Ha hazudott, mindig kezébe vett egy tárgyat, és azt nézegette, most a szalvétagyűrűhöz beszélt.

Elmentem az asztaltól.

Este az ebédlőből behallatszott a hangja a hálósobába. Jól értettem, pedig már félálomban voltam.

- Nem lehetett az szerb kém. A szerbek nem ostobák, azok, ha kémkedéssel bíznak meg egy nőt, az csak szőke lehet és kékszemű. Lucia szép, fekete nő volt. Nem azért akasztották fel a szerencsétlent. Ebben biztosak lehetek.

- Ugyan, mama – suttogott anyám türelmetlenül –, senki se beszélt szerbekről.

Ha idejében, még a vonaton elveszem feleségül Luciát, most mellettem biciklizne, és én nem Szücs Imre után loholva taposnám a pedált. Akkor nem volna ilyen szar a mai szanazugi napom sem. Luciát ünnepelnék, nem a rohadt unokaöcsémet. Bár fordulna fel ott, ahol van! – Szabadon szakadt ki belőlem a szücsimrei szóhasználat: Fulladj meg, bassza meg!

(Ez meg is történt a következő nyáron. – Gázban, június 29-én, Péter-Pálkor, a kivagonírozásunk napján.)

- Fordulj fel, fulladj meg, rohadt, rohadt – visszhangozta fülembé a Körös-part. Sűrű szúnyogfellegen át láttam a vízen a jachtomat, fedélzetén Lucia állt menyasszonyi ruhában, és hatalmas, fehér kócsag repült felette.

- Abba a spinébe meg mi ütött? – kérdezte Szücs Imre, amikor, már a szanatórium közelében, utolértem.

A töltésről a kovácsoltvas kapuhoz vezető lépcső tetején a gépész fiatalabbik lánya, Giza állt, és tenyeréből tölcsért formálva szája elé, vészjeleket huhogott.

- Játszik.

- Baglyot? Hát itt mindenki dilis?

- Bújócskázik – magyaráztam kényszeredetten. – A többiek lent vannak az ártérben.

- A többiek? Kik azok a többiek? – érdeklődött a házitanítóm.

- Hát a nővére, a Lenke, meg valaki más.

– Értem.

Visszafordultunk, és eltávolodva Gizától, aki ekkor már ritkábban és bizonytalanabban huhogott, a töltés oldalában lefektettük járműveinket. (Szücs Imre női kerépart használt, a nővérem piros-fekete Hargitáját; a kormányrúd kis fémpajzsán medve ágaskodott, mögötte hegyek, a nemrég visszacsatolt Kárpátok ormai.) Akár ott, az ősröngyökben, akár valamelyik távoli földrész dzsungelében kúszunk hason előre célunk felé, házitanítóm és újdonsült barátom valószínűleg éppolyan biztonsággal hajtogatja szét maga előtt a burjánzó növényzetet, és éppolyan elszántan vagdossa bicskájával a liánokat, mint a Fekete-Körös árterében a kezét véresre karistoló vadszederindákat.

– Bassza meg, látod – dühöngött, miközben csalánba tenyerelt –, ezért leszek gépészmérnök! Ezt a sok szart mind ki kell iratni! Új gyomirtógépeket fogok feltalálni, az istenit!

Amit én csak sejtettem, azt ő pontosan tudta és várta. A szúrós és csípős terepet szelídebb füzes követte. Úgy húzta széjjel a bokrok ágait, mint ahogyan én szoktam papírfigurás színházam függönyét előadás előtt. Óvatosan, hogy össze ne omoljék a doboz.

– Jó kis műsor, mi? – szólt hozzám, miközben szúrósan Lenke szemébe nézett.

Lenke a laboratóriumi szolga fiának ölében, pontosabban ölén ült, és önkéntelenül rugózott még egyet-kettőt. Le-fel.

– Nem szeretem az ilyen fordított világot! – Szücs Imre egyetlen mozdulattal letaszította magaslatáról Lenkét, aki hanyatt esett. – Tűnés innét! Tűnjetek el! – folytatta, és letolva nadrágját ráfeküdt Lenkére.

– Nem, nem! – tiltakozott Lenke.

– De, de! – kiáltotta Szücs Imre, majd csendesebben hozzátette: – nem lenne jó, ha a tanítványom elmesélné, amit láttunk. Engem persze nem árulna el. Én az instruktor vagyok. Engem res-pek-tál! De-en-nek-ára-van! Á-r-a-van! – És ahogy szótagolt, annak megfelelően mozgott már.

(Gizával, Lenkével elég feszélyezett volt a kapcsolatom eddig is. Anyjuk nővére, Dusi néni, a szanatórium egyetlen civil ápolónője, vadházasságban élt apám helyettesével, Flóri bácsival, amíg Flóri bácsi meg nem szelídítette ezt a viszonyt, és megosztotta Dusi nénivel szolgálati lakását és angóramacskáit, hogy árja-párja, azaz őskeresztény felesége legyen. Ennek következtében Giza és Lenke szülei, „Vénbammék” [Weinbaum Nándor és neje] nehéz helyzetbe kerültek: sváb létükre zsidó ember lett a sógoruk. Lányaiknak például akkor is fogadniuk kellett köszönésemet, amikor az nem volt éppen észszerű és kedvükre való. Dusi néni azonban, mint helyettes főorvosné, egyenrangúnak érezhette magát a többi betegápoló nővérrel, a sötétkék hosszú ruhát és nagy, fehér, keményített szélű kalap-főkötőt viselő apácával, akikhez engem igen jó barátság fűzött. Karácsonykor elsőnek csodálhattam meg betlehemi jászluakat, amelynek sejtelmes fényeiről „Vénbamm” Nándor főgépész és villanyszerelő gondoskodott.)

A laboratóriumi szolga fia menet közben gombolta be nadrágját, és elhagyta a füzes. Néhány pillanat múlva ketten örködtünk Gizával az őrhelyen. Ketten huhogtunk, ha felbukkant egy kései sét+áló, vagy egy szénával megrakott szekér.

– No, remélem, rádióztál egyet – kérdezte Szücs Imre, amikor a nyomában felkapaszkodó Lenkével megjelent a töltés tetején. Ostoba képet vághattam, mert házitanítóm kinevetett. – Bassza meg, ez azt se tudja, hogy mi a rádiózás! Na, idenézz! A

rádiónak bizonyos helyen gombja van. Azt kell csavargatni. Akkor bejön jobbról a Budapest egy, balról a Budapest kettő. – A szemléltető előadás nem járt sikerrel. Giza eltaszította magától és pofon vágta, amikor Szücs Imre a melléhez nyúlt.

Egymás mellett, szótlánul indultunk el a töltés oldalában heverő kerékpárokért.

Bátyám szobájának ajtajában így szólt hozzám Szücs Imre:

– Gyanús nekem a te nagy hallgatásod. Már mondtam, rosszak a reflexeid. Félrevisz az agyad. Hát ide figyelj: ha ma valaki zsarolt, az csak te voltál. A jelenléteddel. Én a kurva életben nem árultam volna be őket. Ezen kívül: akinek rossz a lelkiismerete, az fizessen. A Lenke fizetett. Mondhatni, elég jól. Nem is volt büdös, pedig a sváb lányokról azt mondják, hogy izzadósak. – Ezzel behúzta maga után az ajtót. Atöbbiek ekkor érkeztek vissza a Szanazugból.

'43. július 5., hétfő

Néhány éve, papírfigurás színházam társulatát bővítendő, szokásom szerint megcsonkítottam apám egyik lexikonját.

– Hát ezért hiányzik a dél-amerikai indiánok viseletét ábrázoló színes táblázat! Tessék, itt meg a Lujza porosz királyné öltözete! Nem. Ilyet nem tesz az ember! – dohogott apám, váratlanul felbukkanva szobám nézőterén.

– Nem, ilyen nem tesz az ember – mondta, de pátoszméntesen, ezen a reggelen is, midőn a csónakfestés miatt – másról nem tudott – elküldte a háztól Szücs Imrét.

– Kár. Olyan kedves fiú volt különben. És csak tizenhét éves! – mondta anyám este a verandán, és összébb húzta nyakán kék bársony pongyoláját. – Kitől fogsz ezentúl bokszolni tanulni? Számtanból is folyton bukásra állsz.

– Nem érdekel! – kiáltottam. Bántott, hogy Szücs Imréről beszél, és a pongyoláját igazgatja. – Nincs szükségem bokszolásra, se számolásra! Úgyis megdöglünk a háborúban! Azt hiszed, nem hallom, miről suttogtok éjjel apával az ágyban? Mindenki beledöglük! Még Szücs Imre is!

– A Szücs az nem – szólt közbe nagyanyám. Először mondta ki így ezt a nevet. – Az nem. Annak laposra van bokszolva az orra.

II.

'49. január 1., szombat

– Ha kezet akarsz fogni velem, a felső polcon megtalálod a jobbomat. Ne szarj be, nincs bbalzsamozva, Samu bácsi küldte dzsoint-csomagban, csak két számmal kisebb, ezért nem hordom.

A félhomály lehetett az oka, meg a szobában tartózkodó fél tucat nő, hogy nem vettem észre az említett jobbot, és az ágyban fekvő tulajdonosát sem ismertem fel azonnal. A rózsaszínű műanyag kéz – először porcelánnak véltem – fehér és bolyhos frottírtörülközőn hevert tenyérrel felfelé, mintha azt várta volna, hogy valaki belecsapjon. A nők közül kettő

az ágyon ült, és időnként hol az egyik, hol a másik cigarettát dugott az állig betakart, ágyban fekvő férfi szájába. Az ágy mellett a földön vaskos lány ült, és egy csorba levesestányért nyújtott felfelé a cigarettázóknak, eredménytelenül. A hamu révetegen és csökönyösen a padlóra potyogott.

– A Joli jöjjön ide – mondta az ágyban fekvő –, ő Munkást szív, nem ezt a dög Tervet! Joli, nincs egy cigid?

– Nincs – felelte egy vöröshajú, aki háttal ült mindenkinek, a mosdó előtt ülve, fejét a kagylóba lógatta; a csapból víz csurgott.

A lompos nagymellű, aki titokzatosan és mély hangon suttogva, a folyosóról beküldött a szobába, megállt az ajtóban, és elzárta a visszautat. „Ide a kettesbe be kell menned – magyarázta még odakint, tuszkoló tekintettel –, jelentkezned kell, mert valaki vár ott rád!” – Azt hittem, valamilyen hivatalos helyiségbe küld, ahol ismét diktálhatom az adataimat.

– Ő az? – kérdezte a nagymellű, és gyengéden előretaszított.

– Ő – hangzott az ágyból.

Nagy tolongás támadt, mindenki kifele igyekezett, mintha parancsnak engedelmesskedne. A vöröshajú szalad el utolsónak mellettem. Csuum víz volt a ruhája.

– Mit bámulsz, egyet fingok, elájulsz! Tudom, hogy most csúnya vagyok és vizes, de te sem vagy Belami, apád faszekrényben kotorász, hiába vagy száraz, bassza meg! Buék!

Most már tudtam, ki fekszik az ágyban.

– Hát ez a helyzet – mondta Szücs Imre, miután a lompos tapintatosan behúzta maga után az ajtót. – Háború volt, mint tudod. Most senki sem mondhatja legalább, hogy izzad a tenyerem. És többet erről ne is kérdezz.

Felült az ágyban, a bal karja többől hiányzott, a job karja csuklóban végződött. Ezt a jobb karját, mint egy horgot, a nyakamba akasztotta, és a mellére húzott: – Hát mégsem vált be a jóslat. Szücs Imre ugyan életben maradt, de nem úszta meg a háborút.

(Két hét múlva már meggyőződhettem arról, hogy nagyanyám, mint minden valamirevaló öregasszony, mégiscsak rendelkezett némi jóstehetséggel. Szücs Imre csak a háború után esett a sínek közé a 49-es villamos lépcsőjéről, a volt Ferenc József-, akkor már Szabadság-hídon. „Bizonyára nem működtek a reflexei” – mondam a nagy mellű lomposnak, aki egy téli délelőtti sétán a Húvösvölgyben közölte velem a kar- és kézvesztés hiteles történetét. „Disznó alak vagy – kiáltotta –, megérdemelnéd, hogy makkot kotorjak ki neked a hó alól, és megetesselek vele! Hogy beszélsz Imréről! Imre hős!”)

Az ágyon ülve, miközben a nyakamat tapogattam, még magam is így gondoltam. Hős. Képek peregtek előttem: Szücs Imre szökik a gettóból. Lövés. Bal karja élettelenül csüng az oldalán. Lövés. Jobb kezét roncsolja szét a golyó. De rohan tovább. Szücs Imre partizán kivégzése. Sortűz. Szücs Imre az előre megásott gödörbe zuhan. Éjjel emberfeletti erővel vájja ki magát a sebtében ráhányt sírhant alól, és hason csúszva, még mielőtt elvérezne, eléri a közeli tanyát! Derék parasztok ápolják a háború végéig, de a bal karját és a jobb kezét amputálni kell. A mozinak az egyre erőteljesebbé váló bökdösődő hátbaszurkálás vetett véget.

– Azért ezt is lehet valamire használni, mi? No, fel a fejfel! Megvagyunk, és ez a fő! Hogy kerültél ide?

– Elküldtek a főiskola kollégiumából. Mert osztályidegen vagyok.

– Hát nem vagy az a kimondott munkásszármazék, ez igaz. De osztályidegen sem vagy. Apád, akivel voltak ugyan vitáim, mindennek nevezhető, csak kizsákmányolónak nem. Életben maradt?

– Nem.

– Gáz?

– Végelgyengülés.

– Nagyanyád?

– Gáz. Auschwitzban. A megérkezésünkkor. Június huszonkilencedikén. Péter és Pál napján.

– A nővéred?

Csak a fejemet ráztam.

– Anyád?

– A nagybátyám él – feleltem.

– Az ügyvéd, az úszónadrágban?

– Bíró. Kinevezték a legfelsőbb bíróságra. Ő ajánlott be ide.

– Rossz helyre ajánlott, bassza meg. Remélem, nem mondtad a gondnoknak, hogy úrigyerek korodban gyóntál meg áldoztál.

– Nem kérdezte.

– Ha kérdezi, akkor se mondd. Senkinek se mondd. Ez itt a Zsidó Egyetemi Hallgatók, nem a kikeresztelkedett balekok diákothona. Ha nem vigyázol, itt is idegen leszel. Egyébként van egy meglepetésem a számodra – mondta, és hirtelen néhányszor dupla talppal belerúgott a falba. – Hé – kiáltotta –, hé! – De válasz nem érkezett. – Ez beszilveszterezett. Átmegyünk hozzá. Nagyot fogsz nézni, öregem. Add ide a kezem, ne a Samu bácsi-félét, hanem azt a kesztyűt a szék alól. Valahol ott lesz. Mindig ledobálják a lányok.

Előrenyújtotta kézfej nélküli jobbját, én pedig felhúztam a csonkra a szék alól előkotort egyujjas, kitömött bőrkesztyűt.

– Nesze – mondta, miután elkészültem a művelettel, és a puha kesztyűvel gyomorszájon taszított. – Emlékszel? A Szücs-féle balegyenes! Hát annak vége. És a műegyetemnek is. Most a joga járok. Az itt van a szomszéd utcában. Nem kell átvillamosozni a Dunán. Körzözni és vonalzózni se kell, de a balegyenesből megmaradt a lényeg. Balról ütök, és balra lépek. Ahogy Majakovszkij mondja: Balra! Balra! Balra! Nyisd ki az ajtót. – A nyitott ajtóban megállt: – Sokáig tartott a vakációd, de mától újra a tanítványom leszel.

A szomszéd szoba ajtaját ő maga nyitotta ki, könyökkel és lábbal.

– Nem írtam ki, hogy kopogni tilos – mondta a kellemetlen modorú nyurga, és rám nézett.

Azonnal megismertem. Nem emlékeztetett senkire: Ő volt az. Öt évvel ezelőtt Auschwitzban balegyenessel, vagy jobb horoggal, nem volt időm megfigyelni, ő törte be az orrát egy lengyel zsidónak, akit társaival félholtra vert, mert illetlennek tartotta, hogy ők körül vannak metélve, én meg nem.

– Téged ismerlek – mondta a nyurga.

Olyan természetesnek találtuk mind a ketten ezt a találkozást, hogy több szót nem is vesztegettünk rá.

– Volt rá egy fogadásom, hogy őrá meséltél – lelkesedett Szücs Imre –, figyelmeztettem is, hogy itt se lesz könnyű dolga. Rosszindulattal szemlélve, nem is igazi zsidó.

– Hogy ki zsidó, ki nem, az nézőpont kérdése – mondta a nyurga, és felült az asztalra.
– Apám mesélte, hogy tizenhétben, az őszirózsás forradalom első reggelén, szokása szerint a Ligeten át a Széchenyi fürdőbe igyekezve észrevette, hogy a millenniumi emlékmű foghíjas, Mária Terézia és Ferenc József szobra a földön hever. Gyerekek ugráltak rajtuk. Egy kis kölyök a Ferenc Jóska nyakában ült, és öklével a fejét verte: „Úgy kell neked, te bűdös zsidó!” Aztán ’19-ben vöröskatoná lett.

– A Ferenc Jóska? – kérdezte röhögve Szücs Imre.

– Nem. Az apám – felelte a nyurga. – Egyébként hallottam, hogy rugdosod a falat.

– Akkor miért nem jöttél át?

– Nem akartalak megaláztatni. Ha le tudsz menni az utcára, hozzám is át tudsz jönni, ha akarsz. Én kedvelek téged. Nem segítelek hozzá, hogy III. Richárd légy. Ahhoz különben nem elég nyomoréknak lenni. Királynak születni kell.

’49. november 4., péntek

– Nem adom a lányomat zsidóhoz! Az országot elvehették, de őt nem adom.

A telt idomú, dauervíztől göndör, hidrogéntől szőke hajú baronessz felállt, és az ajtóhoz ment. Szenvedélyes mozdulatára püspöklila bársonypongyolája kivágásából előbukkant fényes, rózsaszín szatén melltartójának csipkés szegélye. A szoba egyetlen fényforrása egy kis bronz falikar volt. Hatszögű, harangvirág formájú ernyőjén hajók úsztak. A pamutszál, amely a paraffinba mártott szirom alakú papírlemezeket a drótvázhoz rögzítette, több helyen felfeslett. A perforált és szakadozott papír résein át a negyvenes mignonégő viharfelhők között szálló varjúcsoport árnyképét vetítette a gipszrózsastukkós mennyezetre.

– Nem adom Adrienne-t – mondta még egyszer a baronessz, és kinyitotta az ajtót.

– Akkor megszőktetem – mondta a kellemetlen modorú nyurga, és kiment az ajtón. Az előszobából még visszaszólt: – Ez elég középkori módszer, de illik az ön mentalitásához, asszonyom.

– Hol a lányom? Adrienne! Adrienne! – sivitotta a baronessz, és benyitott a másik szobába. – Ó, hogy miért ver engem a jósitén! Itt sincs! Már el is vitték!

A nyurga már kint állt a gangon, és így a baronessz, más választása nem lévén, az én kabátom gallérjába csimpaszkodott, és az én fülemből kiabálta: – Piszkos kommunisták! Bűdös zsidók!

– Ha nem hagyja abba a zsidózást – mondtam –, rendőrt hívok.

– Ha még egyszer rendőrral fenyegetőzöl, szétverem a pofádat – szólt közbe a nyurga, és visszalépett a gangról az előszobába. – Ez nem az én stílusom.

Adrienne a sarkon várt bennünket a villamosmegállóban. Kezében a nagymamája cekkerje, a hamarjában összekapkodott ruhaneműk közül piszkossárga bársonymackó lógott ki fél üvegszemmel, a másik szem helyén drót fityegett.

Adrienne-nel előző este ismerkedtünk meg a Magyar–Szovjet Baráti Társaság kerületi székházában, egy klubesten. Adrienne egy bábegyüttesben tevékenykedett: tíz ujján tíz

népviselőbe öltözött bábu énekelt, és előre-hátra hajladozott. „A Nyírfácska együttes ének- és táncprodukciója következik” – konferálta be a számot a bábosok vezetője. Adrienne szebben mozgott, mint a bábu. Hajnalig táncolt a nyurgával. Az első tangó után a nyurga megkérdezte: – Jársz valakivel? – Nem – felelte a lány. – Akkor feleségül veszek – mondta a nyurga.

A műsorközlő műsoron kívüli számot jelentett be. A színpadra szilvakék öltönyös, bordó nyakkendő, köpcös fiatalember lépett. Kitárta két karját, messzire nézett, elmosolyodott, és szavalni kezdett. „Igyunk az édes ifjúságért, szeszélyes zergeutakért!” – kiáltotta vidám pátosszal, és mi hárman felröhögtünk. Aztán ittunk.

– Mit mondott anyám? – kérdezte Adrienne, amikor a villamosmegállóból elindultunk gyalog a Duna felé.

– Kikosarazott. Nincs megelégedve az állapotommal.

– Miféle állapotoddal? Terhes vagy? – nevetett Adrienne. – Ezt eddig eltitkoltad!

– Zsidónak lenni állapot. Éppúgy, mint amikor valaki szőke, barna vagy süketnéma. Önmagában se büszkeségre, se szégyenre nem ad okot.

(Néhány év múlva a baronessz így sóhajtott fel vendégei előtt, és a nyurga falon függő, nemzeti színű szalaggal felpántlikázott fényképére mutatott. „Vőmanemzetihős.” Pedig akkor már jó ideje nem volt a veje. A szalagot nemsokára diszkrét fekete csík váltotta fel. A magyarázat pedig így hangzott: „alánymvoltférjeszegénytudja...” Amikor a kivégzése utáni illendő türelmi idő lejárt, gyerekfotó függött a nyurga képének helyén: „Rosszházasságból született unokámezadrága.”)

– A faterom nem antiszemita – magyarázkodott Adrienne. – Ő jó ember, csak piás. Nem törődik mással, csak a görebjeivel meg a flaskóival. Vegyész. De a mama nem tudja elfelejteni, hogy Ferenc Jóska egy gyenge pillanatában bárói címmel lepte meg a dédnagypapát. Ez minden baj oka. Pedig a mama is ugyanabban a lichthofos lakásban született már, mint én. A családi díszkardot is eladta a handlénak, még rögtön a háború után.

– Ferenc József árnyékában élünk – mondta a nyurga, miközben átmertünk a hídon, amely valaha a néhai császár nevét viselte. Ők ketten a korlát mellett mentek. A nyurga bal kezében a cekkert vitte, jobb karjával Adrienne vállát ölelte át. A híd közepe táján a lány kivett a zsebéből egy elhasznált átszállójegyet, galacsinná gyúrta, és elengedte a korlát felett. A gombóc legalább húsz méterre a hídtól ért vizet. Egy kiterjesztett szárnyú sirály érdeklődve vitorlázott felette, majd tovább vitette magát a széllel.

– E helyütt veszítette el bal karját és jobb kezét kemény tusában Szücs Imre partizán – mondtam, és vigyázzba vágtam magam.

Adrienne nevetett.

– Hagyd békén Szücs Imrét – szólt rám a nyurga. – Ha szigorúan vesszük, valóban hadirokkant. A háború után sokáig csak ezen a hídon járt a villamos. Mindenki hajlamos arra, hogy legendásítsa a nyomorúságát. Miért éppen ő lenne kivétel? Nagyon keményen viseli a sorsát.

– Ki az a Szücs Imre? – kérdezte Adrienne.

– Attól tartok, hogy a hálótársam. Legalábbis ma éjszakára. Hacsak nem akartok ti ketten vele hálani.

A diákokthozba óvatosan, egyenként lopakodtunk be, nehogy a gondnoknő észrevegye, hogy nőt, még hozzá több vonatkozásban idegent csempészünk be a házba. Akkor már egy ideje a nyurga szobájában laktam, Szücs Imre szomszédságában. Irigyelt külön szobája rajtunk kívül csak házaspároknak és hajdani boks- és matematika-tanítónak volt. A többiek szekrényekkel és lepedőkkel elkerített kis terecskében laktak a közös teremben, matracokon és kiszuperált sezlonokon aludtak az átmeneti állapotok örökkévalóságában.

– Főznék valamit – mondta Adrienne, amikor a nyurga átment a szomszédba, hogy elmondja Szücs Imrének a történeteket, és bejelentsen engem alkalmi hálótársnak, arra az időre, amíg nem találnak megfelelő helyet Adrienne-nel a saját örökkévalóságuk számára.

– Mit főznél? – kérdeztem.

– Korhelylevest – felelte Adrienne. – Apámnak mindig azt főztem, ha másnapos volt.

– Hát azt itt bajosan fogsz – mondtam –, túl nagy lenne a közönséged.

(Adrienne főztjéből a későbbiekben többször részesülhettem. Étlapja kibővült a krumpli különféle változataival.

A nyurga akkor már egy épülő városban élt, kőműves volt, brigádvezető. A városnak még nem volt neve. Egyesek Petőfivárosnak akarták nevezni, mások másnak. A városnak M Á S lett a neve. Ettől kezdve a nyurga csak Ferencjózsefvárosnak hívta.

Azon az emlékezetes estén már csak a maradék fagyoskodott a nagy fazék alján, amikor a fejemet lehajtva, hogy ne verjem a padlásajtó alacsony szemöldökfájába, beléptem hozzájuk. A nyurga felgyűrt ujjú fehér ingben a földön ült, és két, álmosan pislogó brigádtagnak magyarázott.

– Nemcsak az országgal szúrtak ki, hanem az állatokkal is kibasztak. A különös vízimadarak világának is véget vetettek. Ezek nem ismernek se istent, se embert, se állatot. Ha a gazda kiadja az ukázt, hogy természetátalakítás, akkor nem törődnek azzal, hogy a Kis-Balaton a nagy Balaton természetes vízszűrője. Lecsapolják és ámen.

A spanyolfallá átalakított fehér lepedő mögül vízcsobogás hallatszott. A paprikás olaj és a Flóra-szappan szaga töltötte be a padlásteret. Tudtam, Adrienne mosakszik.

– Melegítsd meg magadnak a krumplit – kiáltotta – Én sietek, mert lekésem a vonatot. Holnap hajnalban műszakirajz-órám lesz! Pesten alszom a mamánál.

Ezt akkor még én is elhittem, még nem tudtam, hogy ezek a műszakirajz-órák pásztorórák.

A brigádtagok elköszöntek. Nem volt kedvem melegíteni, hidegen ettem a paprikás krumplit.

– Szücs Imre sem szerette a gázlómadarakat. A nemeskőcsagot különösen nem. Azt mondta, kizabálja a vízből a halat.

– Ki az a Szücs Imre? – kérdezte a nyurga.

– Mit hülyéskedsz? – bámultam rá, és abbahagytam az evést.

– Én elfelejtem a halottaimat. Szücs úr számomra meghalt.

– Megint ez a pátosz! Csak paprikás krumpli és pátosz! – Adrienne félrerántotta a lepedőt, és halványrózsaszín kombinében, hajában félúton megakadt fésűvel, megjelent közöttünk.

Miután Adrienne elutazott a műszakirajz-órára, a nyurga elém tartotta a karját. A félhomályban jól látszott a lágerben szerzett tetovált szám.

– Legszívesebben kiégetném. Tegnap azt mondja nekem az egyik új brigádtagom, szétálló fülű, felvidéki zsidó: „Hajja, brigádvezető úr! Ennek megint csak mi isszuk meg a levét. Ha eldobok egy kavicsot, és az bársonyszék felé repül, biztos, hogy zsidót talál.” Hát ezért halottam nekem Szücs Imre. Ne hagyj meg a krumplit.)

Adrienne nem főzött korhelylevest, és mást sem. Úgy tetszett, a nyurga napokat tölt a szomszédban. Azután megdördült a fal. Két ököllel verték. Már meg tudtam állapítani, hogy mikor rugdossák lábbal, és mikor döngetik kézzel, volt gyakorlatom benne. Adrienne ijedten ugrott fel a nyurga ágyáról, ahol már kényelembe helyezkedett.

– Ne félj. Csak nekünk jeleznek. Megnézem, mi a helyzet.

– Azért hívtalak – mondta a nyurga –, hogy megkérdezzem tőled, titkos rendőrrel is hajlandó vagy egy szobában aludni? Mert én ekkora áldozatot nem kívánok tőled.

– Te! – kiáltotta Szücs Imre –, megígérted, hogy erről nem beszélsz! Hogy senkinek se beszélsz!

– Nem tudtam, mire adom a szavamat. Vannak ígéretetek, amelyeknek megszegése kötelesség.

– Ez államtitok.

– Akkor jelentsd fel magadat. Te fecsegted ki először. Én csak a barátomat figyelmeztetem, hogy ha netán mégis itt aludna, ne beszéljen álmában. Nem tanácsos.

– Hivatást választottam – magyarázta Szücs Imre, most már inkább nekem, mint a nyurgának. – Aláírtam egy nyilatkozatot, hogy a jog elvégzése után vizsgálóbíró leszek.

– Addig meg vizsgálat nélkül köpdösöd be az iskolatársaidat, a haverjaidat és a szeretőidet, ha más a véleményük, mint a megbízóidnak. Nem. Ilyet nem tesz az ember!

– Nem tesz az ember – gúnyolódott Szücs Imre. – Isten őrizz! Én nem vagyok olyan kényes, mint ti. Én kommunista vagyok.

– Te egy szarházi vagy. Egy ízléstelen szarházi – mondta a nyurga.

– Tudod, miért lettem én nyomorék? – kiáltott Szücs Imre, és csonkjával mellbe lökte a nyurgát. – Szándékosan lelöktek a villamos lépcsőjéről, mert zsidó vagyok!

– Mondták? – kérdezte a nyurga.

– Éreztem.

– A legszívesebben szétverném a pofádat – mondta a nyurga már az ajtóban. – Elvégre a barátom voltál. De mint mondtam, vannak dolgok, amiket nem tesz meg az ember.

– Na? – kérdezte Szücs Imre, és rám nézett, miután a kellemetlen modorú nyurga kiment a szobából.

– Máshol alszom – mondtam, és kimentem én is.

– Mégis, hol alszol? – faggatott a nyurga.

– Hát a közös teremben. Majd szerzek matracot.

– Marhaság! Ha észreveszik, hogy nem vagy a helyeden, az is érdekelni fogja őket, hogy miért nem. Rám nem foghatod, hogy titkos rendőr lettem.

– Majd alszom a nagybátyámnál. Nászutasokkal legalább annyira utálok együtt aludni, mint titkos rendőrökkel. A nagybátyámat is utálok, de ott külön alhatok.

Természetesen nem aludtam a nagybátyámnál, el se mentem hozzá. Pedig – mint később megtudtam – valóban külön alhattam volna, volt hely bőven, nagybátyám akkor már másfél hónapja kórházban feküdt boldog eszméletlenségben.

(„Ha már az ember elítél egy vádlottat, akkor az legyen bűnös, ha nem az, akkor megette a fene” – mondta egy vasárnap délből a feleségének ebéd után, és lefordult az ónémet ebédlőszékről. Az egykori ügyvéd lelkében birokra kelt az érvényesülési vágy és a paragrafustisztelet. Ezen kívül szerette az eklektikát. A kúria volt épülete, akkoriban a legfőbb igazság székháza – ma néprajzi múzeum –, jobban elnyerte tetszését, mint az egyszerű megyei törvényszék kései barokkos klasszicizáló stílusa. A konfliktust még jobban elmélyítette egy kis vidéki szatócsüzlet szigorú erkölcsi puritanizmusa, ahol gyerekkorát töltötte. Itt tanulta meg, hogy a jó hír kifizetődőbb, mint a kétes úton szerzett haszon. Választania kellett, hogy elítél egy vádlottat, akinek ártatlanságáról a per során meggyőződött, vagy maga lesz a vádlott egy másik perben. Megtalálta a dilemma egyetlen megoldását: agyvérzést kapott.)

Erről azonban nem lévén tudomásom, a diákotthonból a Duna-partra mentem. Siettem, mint akinek fontos dolga van. A Szabadság hídtól szép lábait a Dunában fürösztő Erzsébet hídig, onnan az újonnan felépített Lánchídig, azután ugyanilyen sietősen vissza a Vámház téri vásárcsarnokig. A visszaút gyorsabb és kellemesebb volt, mert hátulról ért a novemberi szél. Útközben egyetlen részeggel találkoztam. Ütemesen kiáltozta: „Él-jen Nyes-te Fauszt ú-risza-bó, Él-jen Nyes-te Fauszt ú-risza-bó”, és ráhányt a lépcsőről a vízre, amelynek széle kissé már befagyott. Egy ideig még tanácstalanul álldogáltam a téren, Szücs Imre hídjának turulmadarait nézegettem, cipőmet próbálgattam a piszkos hóban jegesre fagyott lábnyomokba, és a tégely jutott eszembe, amelyet nagyanyám éjjeliszekrényének felső fiókjában tartott, nagyapám hadifogságból származó barna fényképe mellett. Nagyapám a többi sovány, nagykabátos, szakállas ember között tintaceruzával, kereszttel jelölte meg önmagát, hogy nagyanyám felismerje. *Pernio vulsan sebfagykenőcs Turul gyógyszerár Nagyatádon* – ez állott a tégelycímkén, és a felirat mellett kövérekés, fogolymadárra emlékeztető turulmadár bontott szárnyat egy sziklacsúcson. Visszamentem a bérházba, amelynek második emeletén az otthon volt, és elhatároztam, hogy a liftben töltöm az éjszakát. A liftet nem fogta körül lépcsőház, fémhálós, üvegezett aknáját kívülről ragasztották az épülethez. A liftajtó mellé a házmeister köpöcsészét helyezett. Visszhangozva döngött a fémajtó, ahogy becsaptam magam mögött. Megnyomtam az ötödik emelet gombját, a lift zötykölődve elindul, és én kényelembe helyezkedtem a kopott, bordó bársony huzatú padkán.

(Bármilyen kényelmes volt is ez a fülke, talán a zötykölődés, talán a drótrács miatt, néhány év múlva egy autóban ez a liftes utazás jutott az eszembe. A nyurga volt az egyik útitársam, feltehetően nem véletlenül utaztattak bennünket egy járaton. Már rabruhában volt. Mellém ült.

Tudtam, hogy ügye rosszul áll, tudtam, hogy mindent magára vállalt, tudtam, hogy kellemetlen modora rekord méreteket öltött, tudtam, hogy nem mondta magát bűnösnek, és nem kért kegyelet. Tudtam, hogy ez az utolsó találkozásunk, mégis ezt kérdeztem:

– Hogy vagy?

– Köszönöm – felelte. – Egyhangú a koszt.

– Miért akarsz meghalni?

– Nem akarok. Csak nem tudok jobbat. – Aztán később azt mondta még: – Tudod te, hogy az elefántok temetkeznek? Ha az elefántcsorda meglát egy elefántcsontvázat, minden

elefánt felkap egy darab csontot az ormányával, aztán szanaszét hurcolják és eldugják. Látni se bírják, annyira irtóznak a haláltól. Ezt neked mesélem, te állatbuzi.

– Adrienne-ről mit tudsz? – kérdeztem, mert jobb nem jutott eszembe.

– Minden beszélőre eljön. Talpig feketében. Akkora a szerelem, hogy már attól tartok, megerőszakol a rácson keresztül.

A kocsi megállt. Én egy tízfilléressel játszottam, amit a gondos kezek a zsebemben felejtettek.

– Ezt add nekem – mondta a nyurga, és elvette a pénzdarabot. – Jó lesz az egyik szememre.)

A lift megállt.

– Anyáddal szórakozzál – kiáltott letről egy kései hazatérő.

Benyomtam a földszintet, és szótlánul átadtam a fülkét a negyedik emeleten lakó piros arcú főpincérnek, akit röviden csak ezüsthogúnak hívtunk, felső fémfogsora miatt.

– Szerencse – mondta az ezüsthogu a társaságában lévő rókabundás nőnek –, hogy jövőre már megszűnik ez a kupleráj. Helyes is, hogy becsukják ezt a piszkos imperialista pénzzel finanszírozott zsidó vircsaftot. Még hogy deportáltsegély. Engem miért nem deportáltak? Ok nélkül nem deportálnak senkit.

Fentről az ajtócsapódás után még lehallatszott az ezüsthogu dühödt morgása:

– Tőlem akár vissza is mehatsz hozzá, ha meg tudod érteni!

A lift üresen érkezett meg.

(Szücs Imrével utoljára az akkori Sztálin, ma Népköztársaság útján találkoztam egy kora őszi napsütéses délelőttön. A nyurgával sétáltunk a Liget felé. Talán már a zsebemben volt a tízfilléres. Néhány méterrel előttünk egy autó fékezett a járda mellett, és egy egyenruhás, őrmesteri rendfokozatú férfi lépett ki az első ajtón. Egyenesen felénk tartott, majd félreérthetetlen mozdulattal intett nekem, hogy menjek a kocsihoz. A nyurga is elindult velem.

– Maga maradjon – mondta az egyenruhás a nyurgának –, magát nem hívatják.

– Maradj! – mondtam én is. – Ha kell segítség, majd tülkölök.

A kocsiban Szücs Imre ült. Sötétkék öltönyt viselt és bordó nyakkendőt. Az üres kabátujj zakója zsebében, csonka karja aktatáskát szorongató, megtévesztően valódinak látszó műkézben végződött.

– Mi a fenét akartok még? – kérdezte Szücs Imre. – A felülvizsgálatok folynak, a túlkapásokat orvosoljuk, kaja van, mi kell még?

Elfordítottam a fejem, és a sofőrt néztem. Már amikor a kocsihoz intett, nagyon ismerősnek találtam az arcvonásait. A laboratóriumi szolga fia volt. Ő segédkezett apjának első kutyám, Bobbi, a rövid szőrű magyar vizslakölyök elrekkentésében. „Kerek a káposzta” – mondta ilyen esetekben nagyanyám.

[Néhány napja már ők jártak az eszemben. „Schwartz, Stolz, avagy Schlézinger úr” és a nagyanyám. Olyan makacsul, hogy nem is lepett meg túlságosan ez a találkozás. A zálogházban, ahová a nyurga apjától kapott régi

zsebóráját vittük „karbantartási pihenőre”, az udvaron egy naftalinszagú hölgy szólított meg bennünket. „Eladó” – mondta, és egy Szabad Népből kis méretű gobelint göngyölt ki elénk. Az öregasszony férfizakóból átalakított, sötétkék-fehér csíkos kosztümkabátot viselt. A szőtt képecske ismerős jelenetet ábrázolt: három meztelen, kövér nő táncolt egy kertben ultramarinkék fák között, aranyszínű, dunyhás felhők alatt. Az arany labdás férfi hiányzott a képről, de az alsó mezőben felirat magyarázta a látványt, a szövés irányában eltorzult betűkkel: *Les trois belles*. Belles, Belsz, Pelsz. A pelszek! – kiáltottam –, a három meztelen pelsz!

– Megvegyem? – kérdezte a nyurga, aki ismerte a pelszes csésze történetét.

– Száz forint, ötvenért is odaadom – kínálta a pelszeket a naftalinszagú.

– Ne vedd meg, minek – mondtam, és az öreg hölgy visszagöngyölte a gobelint a Szabad Népbé.

– Igazad van – helyeselt a nyurga. – Inkább veszek neked egy bokszkesztyűt.]

– Látod – oktatott Szücs Imre –, csak állsz és hallgatsz. Magad se tudod, hogy mit akartok, bassza meg! – Aztán intett a sofőrnek, és elhajtott.

– Mi lesz? – kérdeztem a nyurgától a Ligetben.

– Talán forradalom – felelte, és a tavon úszkáló kacsákat nézte –, és majd azok csuknak le minket, akiket hatalomra juttattun.

– Szücs Imre?

– Az nem. Az szolga, és az is marad.)

Álló éjszaka lifteztem. Fel-le. A bársonypadkán felhúzott lábbal úgy helyezkedtem, hogy kinyújtott karral elérjem a gombokat. A tükör alatt kopott zománcú tábla hirdette a liftet építő cég dicsőségét. A név már olvashatatlan volt, csak a cím és a rang maradt épségben: ...császári és királyi udvari szállít... Minden jó. Nagyon jó. Második emelet. Minden nagyon szép. Harmadik. Mindennel nagyon meg vagyok elégedve. Földszint. A földszint és az ötödik emelet között még aludni is tudtam egy keveset. Negyedik. Harmadik. Második. Mindennel. Félemelet. Földszint. Mindennel...